

Göran Rystad

”ÅTERFÖRENING MED MODERLANDET”

Ålandsrörelsens uppkomst

Ålandsfrågans inledningsskede, i första hand det som ligger före mötet i Finström den 20 augusti 1917, är föga känt. Vi har här emellertid ett av de mest kontroversiella problemen, nämligen Ålandsrörelsens uppkomst, dess bakgrund och underlag. Ålandsrörelsens företrädare hävdade oryggligt, att det av gammalt existerat en djup längtan tillbaka till Sverige bland den åländska befolkningen. När den politiska utvecklingen plötsligt syntes erbjuda möjligheten att realisera denna aldrig uppgivna dröm, bröt längtan med oemotståndlig kraft fram och manifesterade sig i en så gott som total uppslutning bakom återföreningstanken. Finströmsmötets beslut, liksom framför allt massadressen av december 1917 liksom den förnyade omröstningen i juni 1919, är att se endast som naturliga, fullödiga uttryck för denna gamla önskan.

Från motståndarhåll förnekades att det överhuvud taget fanns en ”Ålandsrörelse” före mötet i Finström, att det existerat någon längtan hos befolkningen tillbaka till Sverige. Det rörde sig i stället, hävdade man, om en uppagiterad stämning av tillfällig karaktär, en produkt av den krissituation, som vållades dels av hotet från den stora ryska garnisonen på ögruppen, dels av de oklara och oroliga förhållandena i Finland.

Det måste först och främst konstateras, att källmaterialet är mycket torftigt när det gäller Ålandsrörelsens inledningsskede. Ett givetvis ytterligt svårbedömt problem gäller opinionsläget. Här står påstående mot påstående, och det måste fastslås, att en opinion, som inte artikuleras och verbaliseras, registreras eller på annat sätt lämnar spår i ett skriftligt sammanhang, inte kan verifieras. Det finns talrika uppgifter om att en längtan till Sverige existerat bland befolkningen sedan gammalt, men dessa uppgifter härrör praktiskt taget helt från tiden efter det att Ålandsrörelsen etablerat sig och från dess företrädare.¹ Den

¹ I sina minnesanteckningar, författade 1918 eller början av 1919, berättar ålänningen Walter Sjöblom, att han av bönder som Johannes Eriksson och Erik Mattson, väl förtrogna med den åländska befolkningens tänkesätt, försäkrats, att drömmen om en återförening med Sverige

kan alltså inte beläggas med samtida material. Å andra sidan finns det faktiskt klara uttalanden, som visar att ålänningar talade om Finland som sitt fosterland. Redan i den samtida propagandastriden påpekades att detta var fallet t.ex. ifråga om en av den separatistiska rörelsen dominerande gestalter, Julius Sundblom. Naturligtvis kan häremot invändas, att först det ryska sammanbrottet gjorde återföreningstanken aktuell. Dessutom kan man peka på den imponerande kraft, den oryggliga konsekvens, och den utomordentliga enighet och uthållighet, med vilken ålänningarna kämpade för återföreningen med Sverige, drag, som talar mot att det enbart rörde sig om en tidsbunden och av praktisk-politiska skäl framkallad strömning, utan djupare förankring.

Med den här skisserade problematiken sammanhänger också en annan central fråga, nämligen förhållandet mellan ålänningarna och den finlandssvenska folkstammen i Finland. Här kan redan nu fastslås, att det faktiskt är motiverat att ur en viktig aspekt betrakta Ålandsfrågan som ett specialfall av den samtida finlandssvenska nationalitetskampen.

1

”Det är ovisst om tanken på en återförening med Sverige uppkom spontant hos befolkningen, eller om den drivande kraften därtill utgjorde ett par då unga, ännu levande ålänningar, vilka engagerat sig uti jägarrörelsen och med sin härav betingade möjlighet att vidare överblicka situationen, väckte initiativet härtill . . . Jag är böjd för att förmoda det senare.” Orden är Carl Björkmans, den vid sidan av Julius Sundblom främste ledaren av ”Ålandsrörelsen”.¹ Björkman utpekar så Karl Johan (Jan) Sundberg och Nandor Johansson (Stenlid) som de åländska studenter, som vände sig till bönderna Johannes Eriksson och Johan Jansson i Finström och därigenom fick till stånd den aktivitet som ledde till det ryktbara mötet i Finström den 20 augusti.

Att Sundberg och Nandor Johansson Stenlid spelade en roll i inledningsskedet till Ålandsrörelsen var känt redan i samtiden genom några brev, som uppsnappades av finska polisen och sedan utnyttjades i propagandastriden.² Det är emellertid skäl att söka närmare klargöra den roll de spelade.

var gammal och hållits intensivt levande bland den åländska bonde- och fiskarbefolkningen. Sjöbloms anteckningar med titeln ”Ålands kamp för sin återförening med moderlandet”, förvaras i Landskapsstyrelsens arkiv i Mariehamn.

¹ Carl Björkman skrev ned sina minnesanteckningar sent. De föreligger i två versioner, en längre, troligen tillkommen de sista veckorna av år 1938, och en kortare, sannolikt från början av 1939. Anteckningarna är präglade av den bittra motsättning, som utvecklats mellan Björkman och Julius Sundblom. Avskrifter finns på Ålands Museum, Mariehamn. Citatet ovan från den kortare versionen, s. 1.

² Nedan s. 196 ff.

Sundberg och en annan ung åländsk student, Alfons Granit, anslöt sig 1915 till jägarrörelsen.³ Under mars och april detta år genomgick Sundberg utbildning i utbildningslägret för finländska jägare i Lochstedt.⁴ Under hösten samma år företogs i samband med allianssonderingar i Stockholm planering inom tyska amiralstabens för ett företag mot Åland.⁵ I denna planering medverkade bl.a. major von Bayer, chefen för jägarrörelsens utbildningsläger.⁶ I december undertecknade Sundberg ett agentkontrakt, och förekom under de följande månaderna under beteckningen Agent nr 4.⁷ Tillsammans med en annan ålänning, folkskolläraren Lennart Häggblom, infann han sig i början av december i Berlin, varifrån de sändes vidare till Memel. De skulle sedan inställa sig i Libau vid fjärde flottekaderns stab för att tjänstgöra vid den planerade operationen mot Åland. Företaget avskrevs emellertid tills vidare, och Sundberg och Häggblom sändes i stället till Stockholm, där de skulle arbeta för tyska amiralstabens. Redan i slutet av månaden är de i Stockholm. Deras uppgift skulle vara att bedriva underrättelseverksamhet på Åland.⁸

Ännu under våren 1916 räknar man inom tyska marinledningen med en operation mot Åland, men denna förlorar sin aktualitet, dels på grund av den politiska utvecklingen, dels på grund av motstånd från tyska generalstabens.⁹ Sundberg fortsätter emellertid sin underrättelseverksamhet och besöker upprepade gånger Åland.¹⁰ Våren 1917 är han på nytt i Berlin.

Efter marsrevolutionen i Ryssland uttogs Sundberg och Granit till specialtjänst och transporterades med ubåt från Libau till Åland.¹¹ Uppgiften var underrättelseverksamhet och planering av sabotage mot de ryska militäranläggningarna på ögruppen. Färden företogs i maj 1917. Under sommaren 1917 vistades Sundberg och Granit huvudsakligen i Stockholm, men besökte upprepade gånger Åland. I Stockholm fanns också en annan åländsk student, den av Björkman nämnde Nandor Johansson, med vilken Sundberg stod i nära kontakt och tillsammans med vilken han en tid vistades i Uppsala.¹²

³ Om Granit se *Matts Dreijer*, *De åländska kondottiererna*, Åländsk odling 1970, s. 42 ff, samt *Jan Sundberg*, Karl Alfons Granit, s. 46 ff, ibid.

⁴ Intyg av lägerkommandanten major von Bayer 29.12.1915. Admiralstab der Marine, F 538 / III.2.39, Militärarchiv, Freiburg.

⁵ *G. Rystad*, *Die deutsche Monroedoktrin der Ostsee. Die Alandsfrage und die Entstehung des deutsch-schwedischen Geheimabkommens vom Mai 1918. Probleme deutscher Zeitgeschichte. Lund Studies in International History 2* (1971), s. 6 ff.

⁶ PM av von Bayer "Erwägungen über ein Unternehmen gegen die Alandsinseln", 18.12.1915 Akten betreffend Alandsinseln, 558 / 2.39, MA, Freiburg.

⁷ Akten betreffend Unternehmung gegen Mariehamn, F 538 / III.2.39, Ibid.

⁸ Chiffertel, B 2114 26.12.1915. Ibid.

⁹ *G. Rystad*, a.a. s. 10 f.

¹⁰ Bl.a. har Sundberg ("Agent Nr 4") i mars 1916 lämnat skisser rörande Åland. Akten betreffend Alandinseln F 538.III.2.39.2. MA, Freiburg.

¹¹ *Sundberg*, sid. 47, *Alfons Granit*, Mina hågkomster från Jägartiden, ÅM.

¹² Uppgifterna om Sundberg och Granit bygger dels på muntliga meddelanden av den förre,

Carl Björkman berättar, att utvecklingen i Ryssland lett till att man på Åland ”i enskilda kretsar” diskuterat tanken på Ålands återförening med Sverige. Först när man genom jägarkurirerna från Stockholm — där han främst nämner Sundberg och Nandor Johansson — fått uppgift om att man i Stockholm inte principiellt motsatte sig denna, tog planerna närmare form. Björkman säger sig ”vid denna tid” ha trätt i förbindelse med bönderna Johannes Eriksson och Johan Jansson och det var ”i denna trånga krets” som tanken väcktes om en hänvändelse till svenska regeringen. Finströmmötet blev sedan ett medel att skapa underlag för denna.¹³ Nandor Johansson — som f.ö. utpekats som den förste som på allvar lanserade återföreningstanken¹⁴ — har själv lämnat en kort redogörelse för det första mötet som hölls i frågan och där planerna dryftades. Enligt hans uppgift skedde detta i början av april 1917 i Grelsby på Åland. Han och hans följeslagare tog sig dit från Stockholm och träffade där bl.a. Björkman, Johannes Eriksson, godsägaren Gösta Lindeman, också denne i fortsättningen en av de mera prominenta inom Ålandsrörelsen och innehavare av Grelsby Kungsgård, där mötet ägde rum — och ytterligare någon. Man beslöt där att arbeta för en hänvändelse till svenska regeringen, men Nandor Johansson fick först i uppdrag att sondera inställningen i Stockholm.¹⁵

I sin bok *Jägare och aktivister* (1927) publicerade Herman Gummerus en dagboksanteckning av en i Stockholm under kriget verksam finsk aktivist. Denne hade för den 16 juli 1917 antecknat, att han haft besök av Karl Johan Sundberg som berättat, att han ”från liberalt håll (professor Edén) blivit vidtalad för att åstadkomma en opinionsyttring från Åland för en förening med Sverige”.¹⁶ Publiceringen av denna uppgift ledde till en intervju med Edén, som kategoriskt förnekade att han haft något med saken att göra, och som försäkrade, att han inte kände Sundberg. I samma riktning uttalar sig Erik Palmstierna i ett brev till Erik Rinman: ”Uppgiften om Edén torde vara alldeles felaktig, och jag saknar varje uppgift pekande i den riktning Gummerus anger.”¹⁷ Även andra uppgifter om Edéns engagemang i Ålandsfrågan finns dock. Bertel Appelberg uppger sålunda i boken ”Med lagen och svärdet” (1919), att man i aktivistiska stockholmskretsar hösten 1917 hörde talas om audienser hos Edén, som sades livligt understöda ålänningarnas strävanden.¹⁸

dels på den senares minnesanteckningar, ”Mina hågkomster från Jägartiden”, som finns i Ålands Museum. De har publicerats i *Åländsk odling* 1970, s. 49 ff.

¹³ Björkmans Minnesanteckningar, ÅM.

¹⁴ *Alfons Granit*, Mina hågkomster från Jägartiden, ÅM.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Herman Gummerus*, *Jägare och aktivister* (1927) s. 362 f.

¹⁷ Erik Palmstierna till Erik Rinman 15/1 1928, Erik Palmstiernas samling.

¹⁸ *Bertel Appelberg*, *Revolutionsåret 1917*, i *Med lagen och svärdet* (1919), s. 171. Jfr *H. Gummerus*, *Sverige och Finland 1917—1919* (1936) s. 26.

En uppvaktning för Edén har i själva verket ägt rum. Den gjordes emellertid inte av Sundberg utan av Nandor Johansson.¹⁹ Uppgiften att Edén skulle ställt sig positiv till hänvändelsen är i och för sig föga trolig med tanke på den mycket återhållsamma hållning han intog under Ålandsfrågans tidiga skede. Nandor Johansson uppger själv, att Edén varit vänlig men tyckt att man skulle se tiden an.²⁰ Även Sundberg har bekräftat, att Edén inte var särskilt intresserad av propån.²¹

De unga ålänningarna i Stockholm hade givetvis kontakt med kretsar, som kunde väntas vara positiva. Man arbetade för att väcka en svensk opinion för Ålands återförening med Sverige, och fann även gensvar t.ex. i det konservativa Nya Dagligt Allehanda. I en artikel i Social-Demokraten fastslog emellertid Branting, att man inte hört något om en åländsk önskan att förenas med Sverige, och enligt Nandor Johanssons egen uppgift var det detta som övertygade honom om att man måste skaffa bevis om den åländska folkviljan. Han tog på nytt kontakt med Björkman, och det slutliga resultatet blev mötet i Finström.²²

I slutet av augusti 1917 skrev Jan Sundberg och Nandor Johansson från Stockholm några brev hem till Åland av största intresse i detta sammanhang. Adressaterna var Johan Jansson i Svartsmara,²³ Carl Björkman²⁴ samt Jan Sundbergs bror Gunnar Sundberg.²⁵ Brevet nådde aldrig fram. De beslagtogs, troligen av finländska jägare, som inte delade brevskrivarnas inställning. Hösten 1917 fanns de i alla händelser hos Jägarbyrån i Helsingfors.²⁶ De försvann sedan, men avskrifter hade tagits. I slutet av 1920 publicerades de i finsk översättning av Danielson-Kalmari i dennes skrift "Ahvenanmaan Asia". I oktober samma år hade Detektiva centralpolisen kommit i besittning av kopior. Dessa tillställdes Finska Utrikesministeriet, som vidarebefordrade dem till den finske delegaten i Paris Carl Enckell, som lät översätta dem till franska och utnyttjade dem i sitt arbete.

I brevet till Johan Jansson får vi i koncentrat de olika argument, som skulle komma att användas i den interna opinionsbildningskampanjen på Åland under de följande månaderna och varieras på olika sätt:

"Vi sätta vår egen landsändas bästa framför allt annat — alldeles som alla Ni därhemma göra. Sättet huru vi skola göra det är fler, men frågan är vilket är det bästa och vilken lösning är den bästa vad Ålandsfrågan beträffar. Den första lösningen är att vara sammanlänkade med Finland — på gott och ont.

¹⁹ Nandor Johansson Stenlid t. Matts Dreijer 23.5.1960. Bekräftat av Jan Sundberg till förf.

²⁰ Nandor Johansson Stenlid t. M. Dreijer 23.5.1963.

²¹ Meddelande till förf.

²² Nandor Johansson Stenlid t. Matts Dreijer 23.1.1960.

²³ Karl-Johan Sundberg t. Johan Jansson 29.8.1917.

²⁴ K. J. Sundberg och Nandor Johansson t. Carl Björkman 31.8.1917.

²⁵ K. J. Sundberg t. Gunnar Sundberg 31.8.1917.

²⁶ Ragnar Numelin till Finska utrikesministeriet 22.12.1920, FUM, FRA.

Finland kan bliva fritt men kan det också inte. Vi komma då i alla fall in i en massa förvecklingar som varje nybildat rike är utsatt för. En ständigt tilltagande förfinskning är det första vi hava att frukta. Hava vi icke blivit förbisedda vad så gott som allting beträffar i trafik och andra frågor från finskt håll. Vi hava varit statens styvbarn i alla avseenden och komma ock att bliva det. — Att vi skulle bliva ett avskilt internationellt territorium är knappast troligt — ja nästan omöjligt, och då skulle vi alltid vara utsatta för godtycke från alla håll. En lösning som efter vårt förmenande vore den bästa är en förening med Sverige. Vi äro svenskar och det vilja vi bliva och kunna det lättast genom att komma under Sverige. Bryggan mellan Finland och Sverige skulle då för alla tider förbliva svensk — som är till största nytta för svenskarna i Finland. Vi skulle få förbindelser och goda sådana med Stockholm, en världstad. Här hava vi avsättning för alla produkter. Transitohandel skulle då dragas över Åland i stället för att gå förbi. Vi skulle omhuldats på alla sätt av det svenska riket för att utjämna skilsmässan från Finland. Vi skulle bliva ett eget landshövdingedöme, och få leva vårt eget liv. Om man närmare tänker på alla möjligheter, så är det den bästa lösningen för oss.”

I brevet skisserades också de vägar man borde gå för att nå det eftersträvade målet. Om möjligt måste frågan avgöras före krigsslutet. Bäst vore om man kunde organisera en hänvändelse från åländskt håll till Sverige. Det borde ske först genom en skrivelse från de mera betrodda männen på Åland representerande alla socknarna, och sedan genom en deputation. Brevskrivaren påstod också, att ”hela Sverige stod bakom en önskan att få Åland”. Man väntade endast på en aktion från ålänningarna själva. Agitationen måste på Åland ske i största hemlighet, så att man inte på fastlandet, dvs. i Finland, fick veta vad som var i görningen. ”Vi”, dvs. Sundberg och Nandor Johansson väl i första hand, hade för avsikt att framlämna en petition i Stockholm i frågan. Denna skulle underskrivas av de ledande ålänningarna och samtidigt skulle brevskrivarna utrustas med en fullmakt att överlämna petitionen.

Brevet till Gunnar Sundberg har likartat innehåll. Där uppräknas också ett antal ålänningar, som borde engageras i frågan, och bland dem återfinnes en rad av de namn, som senare skulle spela en ledande roll i Ålandsrörelsen: Johan Jansson, Gösta Lindeman, Johannes Eriksson, Johan Nordström m.fl.

Brevet till Björkman är kanske det intressantaste. Det består av två delar, av vilket det första kan sägas vara en missivskrivelse, där den följande framställningen motiveras. Denna är uppenbarligen avsedd för en vidare krets, ett underlag för opinionsbildningen på Åland i frågan. Missivskrivelsen är undertecknad av Sundberg ensam, den följande framställningen av denne tillsammans med Nandor Johansson. I missivskrivelsen understrykes starkt nödvändigheten av sekretess och samtidigt varnas för en del av den inflyttade ämbetsmannaklassen, som inte kunde betraktas som pålitlig. Som motivering till att skyndsamt var

av nöden framhålles, att frågan måste avgöras före fredsslutet. Senare skulle den finska lantdagen få något att säga i fråga om Ålands avträdande, medan den ännu vore en angelägenhet mellan Sverige och Ryssland enbart.

Den allmänna delen av skrivelsen understryker samma tankar som de i det föregående refererade. Av intresse är här speciellt, att brevskrivaren försöker teckna en storpolitisk bakgrund till Ålandsfrågan. Denna säges ha aktualiserats som en följd av förhandlingarna mellan Sverige och Ryssland om fästningarna på Åland. Det uppges också, att England utövade påtryckningar på ryska regeringen för att få denna att överlämna Åland till Sverige, och att Tyskland inte skulle ha något att invända mot en sådan utveckling. De finska politikerna i Stockholm agiterade kraftigt mot tanken på ett avträdande av ögruppen till Sverige och ville i stället ha ett tyskt besättande av ögruppen. Därifrån hävdades också, att en folkomröstning på ögruppen skulle resultera i ett klart uttalande om ett kvarstannande under ett fritt Finland. Allt detta gjorde en åländsk hänvändelse till Sverige absolut nödvändig, och den måste ske snabbt. En lämplig väg vore en adress undertecknad av de mest representativa personerna från Ålands alla socknar. En massadress hade varit att föredra, men måste anstå av tids- och sekretesskäl. En deputation borde längre fram sändas över.

Argumenten för en förening med Sverige berörs i största korthet och stämmer med dem som ingick i det ovan behandlade brevet till Johan Jansson. Brevet avslutas med ett handlingsprogram i fyra punkter:

- ”1:o Fortast möjligt bildandet av ett arbetsutskott, som tar saken om hand.
- 2:o Avsändandet av den ovanomtalade adressen.
- 3:o Adressen bör riktas till Konungen.
- 4:o Fullmakt för oss att överlämna den och att handla enligt direktiv Ni anse nödiga.”

Breven klargör, att dessa unga åländska studenter uppenbarligen spelat en icke oväsentlig roll i Ålandsfrågans inledningsskede. Som den följande utvecklingen visade finns det en frapperande överensstämmelse mellan den väg Ålandsrörelsens ledare sedan kom att följa för att förverkliga sitt mål, och det program, som återfinnes i breven. Något förbryllande ter det sig emellertid, att vid den tidpunkt då dessa skrivelser avfattades, hade redan tio dagar tidigare det första ledet i de uppdragna riktlinjerna förverkligats genom Finströmmötet den 20 augusti.

Johannes Eriksson, som var en av deltagarna i mötet i april hos Gösta Lindeman på Grelsby kungsgård, var ordförande i kommunalstämman i Finström. I samförstånd med Björkman och de övriga invigda utlyste han ett gemensamt möte för ombud från alla de åländska kommunerna. Som officiellt ärende angavs diskussion om ordnande av frivilliga brandkårer för att bekämpa de talrika

eldsvådorna på ön, uppger Björkman i sina minnesanteckningar. Avsikten skulle varit att vilseleda den starka ryska ockupationsstyrkan på ön.²⁷ Emellertid framgår av protokoll från sammanträden, där de olika ombuden utsågs, att huvudärendet angavs vara en framställning till Finlands senat om åtgärder för borttransporterande av den ryska garnisonen från land. Av samma protokoll framgår också, att mötet ursprungligen var planerat till den 11 augusti i Mariehamn.²⁸ Det ägde emellertid som nämnts rum den 20 augusti på Finströms folkhögskola. Till mötets ordförande utsågs Johannes Eriksson och till sekreterare föreståndaren för folkhögskolan i Finström Theodor Bertell.²⁹

2

Enligt protokollet från Finströmmötet beslöt man först om en framställning till Finlands senat av i det föregående nämnt innehåll. Det väsentliga är emellertid vad som står i mötesprotokollet 2 §, något som skulle bli själva grundvalen för den åländska separatiströrelsens ståndpunkt i fortsättningen. I Sundbergs och Nandor Johanssons brev hade som tidigare nämnts särskilt framhållits nödvändigheten av att handla innan fred slutits. Dessförinnan ansågs saken falla utanför den finska lantdagens kompetens. Någon självständig finsk stat existerade inte i augusti 1917. Ålänningarnas begäran om förening med Sverige antedaterade sålunda Finlands självständighet och enligt den ståndpunkt Ålandsrörelsens företrädare i fortsättningen intog utgjorde sålunda inte Åland ur folkrättslig ståndpunkt en del av det finska statsområdet. Den betydelsefulla paragrafen har följande lydelse:

§ 2

Sedan med anslutning till föregående § af protokollet behandlade ärende ordföranden framhållit möjligheten däraf, att Ålands politiska ställning på grund af dess läge mellan Finland och Sverige, samt dess stora strategiska betydelse, vid det stundande fredsslutet möjligen kunde komma att undergå en förändring, hemställde ordföranden, med hänvisning tillika till den i frågan förda pressdiskussionen, till stämmans afgörande, huruvida från den åländska befolkningens sida något borde tillgöras för att påverka frågans lösning i en eller annan riktning. Efter i frågan försiggången diskussion och efter det att

²⁷ Björkmans Minnesanteckningar, båda versionerna. AM. Om mötet jfr Matts Dreijer, Den historiska bakgrunden till Ålands självstyrelse. Åländsk Odling 1971, s. 21 f.

²⁸ Utdrag ur protokoll fört vid kommunalstämma i Lemlands kommun 7.8.1917. Samma från Geta kommun 8.8.1917. Julius Sundblom till Mariehamns stadsfullmäktige 8.8.1917. Avskrifter i AM.

²⁹ De vid mötet närvarande ombuden var för Finströms socken Johannes Eriksson, Johan Jansson, Gösta Lindeman och Theodor Bertell, för Geta Erik Mattsson, för Hammarland Uno Andersson, för Eckerö Robert Karlsson, för Jomala Theodor Karlsson och G. A. Ekström, för Saltvik Robert Rosenblad, för Sund Einar Sundman, för Lemland Erik Lundberg och för Mariehamn Julius Sundblom och Anders Öström.

de tillstädeskomna ombuden förklarar sig samtliga företräda opinionen inom sina respektive kommuner i denna sak, beslöt stämman att genom en deputation bestående af redaktören Julius Sundblom och vice häradshövdingen Carl Björkman, bäge från Mariehamn, possessionaten Gösta Lindeman från Grelsby kungsgård äfvensom stämmans ordförande bonden Johannes Eriksson, bringa till den svenska regeringens och representationens kännedom, att på grund af särskilda orsaker den åländska befolkningen lifligt åstundade sina öars förening med Sveriges rike.

Av den utsedda deputationens medlemmar hade Julius Sundblom dittills spelat en tillbakadragen roll. Att han nu utsågs till deputationens ordförande var dock naturligt med tanke på att han var Ålands representant i finska lantdagen. Han förefaller dock att ha varit mycket tveksam om hur han skulle ställa sig. Enligt Björkmans uppgifter, som dock i och för sig måste tagas med försiktighet, eftersom de som nämnts tillkommit vid en tidpunkt av bitter motsättning mellan honom och Sundblom, förhindrade Sundblom gång på gång under olika förväändningar deputationens avfärd och for slutligen till lantdagen i Helsingfors utan att färden till Stockholm genomförts. Björkman, som var deputationens viceordförande, gjorde då ett försök att med de övriga medlemmarna i motorbåt ta sig över till Sverige. Man tvingades emellertid av hårt väder att vända, och en lång period av dåligt väder gjorde så att deputationen gav upp företaget.¹

I sina Minnesanteckningar berättar Björkman, att sedan deputationen måst uppge tanken på att själv föra över protokollet från Finströmmötet, skedde detta genom ”privat förmedling”. I själva verket är det de unga ålänningar som tidigare varit aktiva i sammanhanget som genomför den äventyrliga färden. Till sammans med en annan ung ålänning, Uno Jansson, lyckades Nandor Johansson, Sundberg och Granit ta sig över Ålands hav den 11 december. Den 13 december 1917 gjorde Sundberg, Nandor Johansson, Granit och den nyss nämnde Uno Jansson en uppvaktning i Svenska utrikesdepartementet och överlämnade Uno Jansson en uppvaktning i Svenska utrikesdepartementet och överlämnade till t.f. kabinettsekreteraren Fredrik Ramel Finströmmötets protokoll jämte en av de fyra ålänningarna undertecknad PM. I uppvaktningen deltog också en annan ung ålänning, Hugo Sommarström. Denne skulle tillsammans med sin broder Josua Sommarström komma att spela en aktiv roll i agitationen i Sverige. Bröderna var båda bosatta i Sverige och svenska medborgare. I denna PM tecknas bakgrunden till Finströmmötets beslut. Det talas om den djupa viljan till förening med Sverige, som fanns hos den åländska befolkningen, om gemenskapen i nationalitet, språk, kultur etc. Man talar också om hotet från ”den ryska soldateskens vilda framfart, som uppmuntras av finska ligistelement.”² Deputationen nöjde sig sålunda inte med att överlämna Finströmsresolutionen, utan försökte också ge denna ytterligare eftertryck.

¹ Björkmans Minnesanteckningar, båda versionerna. ÅM.

² I: O: 34. Ålandsfrågan III, UDA.

De unga åländska studenterna har som synes spelat en icke oviktig roll i Ålandsrörelsens inledningsskede. Denna har främst bestått i att de utlöst aktiviteten i Ålandsfrågan från åländskt håll. Det är de som förmedlar uppgifterna om de pågående förhandlingarna mellan Sverige och Ryssland rörande den framtida pacificeringen av Ålandsöarna och om de storpolitiska utvecklingstendenser, som tycktes göra återföreningstanken realiserbar. Detta plus deras uppgifter om den positiva opinionen i Sverige ger de åländska ledarna, av vilka Carl Björkman och Johannes Eriksson framstår som nyckelgestalterna, de förutsättningar, efter vilka de planerar sina aktioner. Det förefaller också vara de som lanserar tanken på en manifestation av den åländska befolkningens vilja som en bas för en hänvändelse till Sverige. Om denna studentaktivism sålunda haft sin stora betydelse i initialskedet, skulle denna snabbt minska sedan Ålandsrörelsen tagit fart på allvar. Vid ännu ett viktigt tillfälle skulle Sundberg och Granit emellertid spela en viktig roll, nämligen i samband med utlösandet av den svenska Ålandsexpeditionen i februari 1918. Men i övrigt sköts de åt sidan och ledningen gick helt över till män med en mera etablerad position på Åland.

3

Ålands Vänner var en kulturell förening, som bland sina medlemmar räknade såväl infödda ålänningar som inflyttade finlandssvenskar, i första hand tjänstemän i Mariehamn av olika slag, kyrkoherden, stadsläkaren, apotekaren, lärare vid stadens lärdomsskola, ett par ingenjörer etc. Dessa utgjorde en väsentlig del av medlemmarna. Medlemmar av Ålands Vänner kom att spela en viktig roll i striden om ögruppens ställning, och det intressanta är, att de kom att aktivt kämpa på båda sidor. En viktig roll kom t.ex. den s.k. Ålandskommittén i Helsingfors att spela när det gällde att genomdriva en linje som förenade finländsk suveränitet över ögruppen med ett betydande mått av självstyrelse. Ordförande i denna kommitté var medicinalrådet Tollet, som också varit den förste ordföranden i Ålands Vänner, och av kommitténs övriga medlemmar var fil. mag. Otto Andersson och arkitekten Lars Sonck ständiga medlemmar av föreningen och medicinalrådet Fagerlund och arkeologen Björn Cederhvarf hedersledamöter av föreningens hembygdsforskningskommitté. Å andra sidan finner vi bland medlemmarna av Ålands Vänner också ledande gestalter inom separatist-rörelsen: Julius Sundblom, som var föreningens vice ordförande, Carl Björkman, Arthur Ekman, Torsten Rothberg, Walter Sjöblom, Johan Jansson, m.fl.

Som i det föregående framhållits är det ett vanskligt problem att få en klar uppfattning om Ålandsrörelsen under dess tidigaste skede, dess förankring, opinionsbildningen, de argument som var avgörande för den utomordentligt enhetliga front som den åländska befolkningen fr.o.m. den första namninsamlingen i

december visade upp. I själva verket kan det sägas, att det är denna sistnämnda manifestation som är den avgörande. Mötet i Finström berörde ännu ett begränsat antal personer, och det är oklart i vilken utsträckning deras konstituenten bildat sig en uppfattning i frågan. Därför är det av allra största intresse, att vi genom föreningen Ålands Vänners protokoll har en unik möjlighet att följa en intern debatt innan positionerna låst sig, att se vilka argument som framfördes och hur problematiken uppfattades. Nu skall det givetvis understrykas, att sammansättningen av medlemmarna i Ålands Vännen inte på något sätt är representativ för den åländska befolkningen i sin helhet. Där finns emellertid som nämnts några av de personer som skulle spela en ledande roll bland separatisterna, och vi kan följa deras argumentering. Å andra sidan ger oss just närvaron av en rad mer eller mindre naturaliserade finlandssvenskar från fastlandet möjlighet att belysa just den problematik, som är en av de centrala i hela Ålandsfrågan, dess karaktär av ett specialfall av den svenska nationalitetsrörelsen och självstyrelsekampen i Finland under dessa år.

Vid ett sammanträde med Ålands Vännen den 12 december 1917, dvs. dagen efter det att Sundberg och de andra unga aktivisterna lämnat Åland för att föra Finströmsresolutionen till Stockholm, väcktes förslag att man till diskussion skulle ta upp frågan om Ålands framtid, om ögruppens eventuella avskiljande från Finland och förening med Sverige.¹ Olika förslag framkastades i den följande diskussionen, bl.a. att föreningen genom ett frågeformulär till de olika kommunerna skulle inhämta den allmänna stämningen, att ett möte skulle sammankallas med representanter för alla kommunerna, att en allmän omröstning skulle anordnas i frågan etc. Man enade sig till slut om att bordlägga frågan till ett följande sammanträde. En kommitté på fem personer utsågs, som till detta nya möte skulle utarbeta ett referat i frågan, som skulle utgöra underlag för diskussionen. Den utsedda kommittén bestod av Arthur Ekman, Walter Sjöblom, Torsten Rothberg, K. F. Liewendahl och Carl Björkman.

Till det följande sammanträdet, som ägde rum den 19 december, hade Carl Björkman utarbetat ett referat, som godtagits av kommittén.² Det är av det allra största intresse. Först och främst är Carl Björkman den som vid sidan av Julius Sundblom kom att spela den dominerande rollen som ledare för den åländska separatiströrelsen. För det andra står det klart, att han under frågans tidigare skede spelade en viktigare roll än Sundblom, som dels befann sig i Helsingfors, där han deltog i lantdagen, och sedan efter inbördeskrigets utbrott måste hålla sig dold, dels vid denna tid ännu intog en avvaktande och något ambivalent hållning.

¹ Ålands Vänners protokoll förvaras hos föreningens nuvarande sekreterare, disponent Holger Stenius, Mariehamn.

² Det av Björkman egenhändigt utskrivna referatet finns som bilaga till Ålands Vänners protokoll 17.12.1917.

De tre möjligheter kommittén säger sig ha haft att ta ställning till var om Åland i framtiden skulle tillhöra ”den nyfödda finska republiken”, återförenas med ”sitt gamla moderland Sverige” eller ”för eviga tider neutraliseras och under den ena eller andra statsformen ställas under makternas garanti”.

Det tredje alternativet ägnas endast obetydligt utrymme, huvudsakligen i form av ett av kommittén uppgjort preliminärt överslag över inkomster och utgifter för att försöka belysa, om ekonomiska förutsättningar fanns för en sådan självständig styrelseform. Det överslag man gjorde innebar att en sådan möjlighet skulle föreligga. Inte oväntat med tanke på kommitténs sammansättning stannade denna emellertid för en klar rekommendation av det alternativ, som innebar anslutning till Sverige. Av alldeles särskilt intresse är givetvis vilka argument Björkman, som talesman för kommittén, anförde. Vid en jämförelse med den strida strömmen av inlägg i den publicistiska striden under de följande åren företer yttrandet vissa särdrag som ter sig betydelsefulla ur skilda synpunkter.

Vad som faller i ögonen är, att argument som i fortsättningen skulle dominera från åländskt håll, här spelar en relativt underordnad roll, medan andra, som längre fram skulle få obetydligt utrymme, dominerar.

Frapperande är det utrymme som ägnas åt de inrikespolitiska aspekterna. Bakgrunden är givetvis den situation som rådde i Finland med starka sociala motsättningar och en spänning mellan socialdemokrater och borgerliga, som blev alltmer kritisk och några veckor senare skulle leda till inbördeskrig. Konservatismen var stark på Åland, såväl bland bondebefolkningen som i den av medelklasselement dominerade staden. Vänsterelementen var fåtaliga och representerades främst av en del importerad finsk arbetskraft. Därutöver fanns emellertid den starka ryska garnisonen, som efter revolutionen i Ryssland framstod som ett revolutionärt hot. Dessa förhållanden innebar, att de politiska förhållandena på ögruppen fick en etnisk aspekt, med en övervägande konservativ svensk befolkning och vänsterelementen representerade av finnar och ryssar. Denna situation färgar också av sig på den analys Björkman, som själv var starkt konservativ, gör av förhållandena i Finland och de utsikter, som skulle vänta ålänningarna vid en fortsatt förening med detta land.

I referatet konstateras, att den finska lantdagen var sammansatt ”på basen av världens friaste, mest demokratiska vallag”. Detta var enligt Björkmans värdering ingalunda ett positivt omdöme. Denna lag gav nämligen, heter det ”åt den på gränsen till idioti stående, mest råa och obildade dagakarlar i Finlands obygderna samma rätt att inverka på lagstiftningen och landets öden, som åt den i allmänna värv grånade, genom djupa samhälls- och vetenskapliga studier utbildade medborgaren.” Detta måste leda till uppenbara faror för samhället. Här kommer så den etniska aspekten in, och Björkmans referat avslöjar en intensiv motvilja mot den finska nationaliteten, en attityd, som är värd att notera, eftersom den ger en särskild belysning åt ett av huvudmotiven såväl i den åländska separatis-

men som i de finlandssvenska självstyrelsekraven; fruktan för förfinskning.

Björkman hävdade, att det finsk-ugriska folket visat sig anmärkningsvärt mottagligt för anarki och våld och i avsaknad av statsbildande egenskaper. Finska emigranter i Amerika sades vara illa sedda på grund av "grälsjuka, hatiskhet emot övriga samhällsklasser och sitt till upplopp och strejker alltid färdiga kynne".

Den starka politiska tendensen är i viss mån direkt kopplad till det etniska motivet, eftersom angreppet riktas mot den finska vänstern, som hade relativt obetydlig anslutning bland finlandssvenskarna. Det heter, att man i det egna landet kunnat notera "rent bestialiska våldsdåd och övergrepp emot laglig ordning" från de "röda" utan att ens en protest häremot hörts från de ledande inom socialdemokratiska partiet "under vars fana alla dessa upprörande våldshandlingar begås". De nya kommunallagarna kunde förutses lägga ledningen av de kommunala angelägenheterna i landet just hos dessa folkgrupper med kaos som oundviklig följd.

Detta är den framtidsbild Björkman utmålar för den händelse Åland för framtiden förblev under finsk suveränitet. Fortsatt finsk immigration skulle komma att medföra en stormlöpning från den aggressiva, nyaste röda riktningen mot Åland, "den lagliga ordningens sista bålverk i landet". Den hittills skisserade argumenteringen upptar huvuddelen av det Björkmanska referatet, och än en gång förtjänar att understrykas, att det här helt rör sig om en problematik, som i och för sig inte har något för Åland speciellt över sig. Det gäller fruktan för förfinskning och en närmast panikartad skräck för den revolutionära utveckling, som var lätt iakttagbar i Finland vid denna tid.

Även om Björkman målade i mörka färger, fanns dock en reservation. Det framhålles nämligen, att tecken inte sänkades till att om en laglig ordning kunde återinföras i Finland och landet fick en representation, som kunde skapa garantier mot "omstörtande och neddrivande krafter", så kunde man räkna med tillmötesgående av de rättvisa krav ålänningarna ställde. Detta var en följd av de opinionsyttringar som nu skett från åländskt håll, och den därav betingade fruktan att mista ögruppen.

Av särskilt intresse i den björkmanska kommitténs PM är givetvis vad som säges om ålänningarna och deras relationer till finlandssvenskarna. Det konstateras, att trots den sympati som fanns från svenskarna i Finland mot den åländska befolkningen vore dennas framtid vid en fortsatt förening med Finland mer än tvivelaktig. Men, heter det, detta torde också kunna sägas om den svenska befolkningen i landet i sin helhet. En hård kamp för livet väntade den svenska befolkningen i Finland. Det gällde emellertid också den Finska republiken själv, innan "dess folk i sin helhet kunnat uppfostras till ett verkligt statsbildande sådant och kan fullgöra sina plikter emot sig självt och kulturen".

Denna mörka bild av "det finska alternativet" är i själva verket huvudargu-

mentet för ögruppens anslutning till Sverige. De positiva argumenten är huvudsakligen just en negation av vad som sagts i fråga om Finland. En förening med Sverige skulle helt enkelt leda till att ”all oro för framtiden i ett slag skulle bortfalla”. Om skattetrycket skulle bli högre eller lägre än det som var rådande, kunde inte avgöras. Värnplikt kunde man inte undgå, men det skulle man antagligen också få underkasta sig i ett fritt Finland. Man hade allt skäl att räkna med att Sverige på alla sätt skulle vara angeläget om att befordra ögruppens utveckling, att betrakta det som en hederssak att göra skilsmässan från Finland så lätt som möjlig. Några praktiska svårigheter skulle föreningen med Sverige knappast medföra. Däremot erkändes att man inte kunde bortse från att följden beklagligtvis skulle bli en viss försvagning av den svenska folkgruppens kampkraft i Finland. Optimistiskt framkastats emellertid, att Ålands förening med Sverige skulle komma att medföra fördelar också för Finland genom ”den livligare växelverkan” som skulle uppstå mellan de båda länderna. Ålands förening med Sverige måste ske med finska lantdagens medgivande och borde kunna ordnas i sämja mellan de båda länderna.³

Som synes är det nationalitets- och inrikespolitiska argument som helt dominerar Björkmans framställning. Däremot letar man förgäves efter en rad av andra motiveringar, som längre fram skulle spela en huvudroll: historiska, etniska, kulturella. I själva verket finns mycket litet i Björkmans PM som inte skulle ha kunnat skrivas av en österbottning med samma praktisk-politiska bedömning av utvecklingen. Den enda egentliga skillnaden ligger i att för Åland existerade ett realiserbart alternativ, föreningen med Sverige.

Naturligtvis måste understrykas, att en del av de anmärkningsvärda drag, som här påtalats i det björkmanska referatet, beror på det forum inför vilket det skulle föredragas. Det gällde varken att argumentera inför de egentliga ålänningarna eller för opinionen i Sverige eller på annat håll i utlandet, utan inför en grupp, som till inte obetydlig del bestod av mer eller mindre naturaliserade finländare från fastlandet, för vilka alltså det ”historiska argumentet” måste vara av underordnat intresse, liksom talet om ålänningarnas hundraåriga längtan till moderlandet. Det är inte en historisk eller en ideologisk fråga utan en praktisk-politisk.

Den diskussion som följde på sammanträdet ger en värdefull belysning av de meningsbrytningar, som fanns bland dessa för opinionsbildningen på Åland viktiga kretsar, liksom också av den provkarta på argument, som senare i växlande former skulle lanseras. Av speciellt intresse är givetvis, att vi här har debatten

³ Björkman var jurist och nu som i fortsättningen håller han styvt på legaliteten, sådan han uppfattar den. För kravet på finska lantdagens medgivande åberopar han här ett stadgande ur Landslagen Kungabalk vari talas om konungens skyldighet att värja och bevara ”hus och land med deras årliga ingälder och landamären”.

på ett stadium, då många ännu inte tagit ställning, och att desutom just de proåländska finlandssvenskarnas dilemma klart kommer till uttryck.

Vid sammanträdet föredrog först Carl Björkman kommitténs yttrande. I den följande debatten är det framför allt tre inlägg som är av intresse, kyrkoherden Mosanders, lektor Walter Sjöbloms och föreningens ordförande, stadsläkaren Arthur Gyllings. Mosander var fastlänning, och företrädde en klar linje för Ålands kvarblivande under Finland, med argument, som sedan skulle bli en huvudlinje i den finlandssvenska inställningen. Han medgav visserligen, att det kunde synas som om en förening med Sverige kunde väntas medföra fördelar för ålänningarna politiskt, ekonomiskt och kulturellt. Han fann dock inga som helst ideella skäl till försvar för ”ett övergivande av fosterlandet”. Ålands kvarstannande under Finland var nödvändigt för ”bevarandet av de svensktalande finländarnas rätt och bästa”. Han angrep också den starkt negativa bild som i referatet givits av finnarna. Det var färgat av det förhållandet, att det endast var ”löst folk, avskummet av det finska folket”, som sökt sig till Åland. ”Fastlandets finne däremot var hemkär, konservativ, lagtrogen och lugn”. Någon fara för förfinskning fanns heller inte enligt hans mening, eftersom det visat sig att de inflyttade finnarna och deras barn snabbt försvenskades. Han avvisade också tanken att Åland förenat med Sverige skulle bli någon slags kulturbygga till Finland. Helt säkert skulle ålänningarna lämna det finska fastlandet åt sitt öde sedan man väl vunnit trygghet under Sverige. Också ett par andra av talarna reagerade mot den mörka bild som tecknats av finnarna,⁴ medan en annan däremot hävdade, att han av egen erfarenhet visste, att finnarna ”hörde till de mest frånstötande folkslag som man kunde komma i beröring med”.

Doktor Gylling, också han från fastlandet men med en tjuoårig verksamhet i Mariehamn bakom sig, intog i huvudfrågan en förmedlande ståndpunkt. Han fann väsentliga skäl tala mot ögruppens förening med Sverige. De skäl han anförde kom i fortsättningen i likhet med Mosanders att tillhöra standardrekvisitan av argument. Geografiskt hörde Åland utan tvivel till Finland, fastslog han. Åland utgjorde ovedersägligt yttersta utposten i väster av sydvästra Finlands skärgård medan i väster Ålands hav skiljde ögruppen från Sverige, ”ett öppet vatten, alldeles fritt från öar, holmar och skär, en verklig kungsled för trafiken i norr och söder, djup och härlig”. Historiskt hörde också landskapet enligt hans uppfattning till Finland, åtminstone under de senaste förflutna 600 åren, tillräckligt länge för ”urminnes hävd”. Han medgav, att ålänningarna visserligen stod svenskarna närmare än den övriga svenska stammen i Finland. Då det emellertid gällde att för svenskarna på Åland att besluta sig för vilka svenskar man för framtiden ville vara förenade med, var valet svårt. Han gav sig också in på en karakteristik av stamfränderna i öst och väst, som inte saknar

⁴ Lektor A. W. Johansson och ingenjör Isidor Jansson.

intresse för hur finlandssvenskarna såg på sig själva och på rikssvenskarna: ”Svenskarna i Sverige äro ju nog ett ytterst älskvärdt folk, glada och tillgängliga, men sakna det djup i själen, det lugna mod och den trofasthet, som utmärka svenskarna i Finland.” Var Gyllings sympatier låg rädde det intet tvivel om, och han deklarerade också, att han var stolt över att vara en ättling av denna stam. Också han berörde samma moraliska problem, som Mosander tagit upp: det kunde visserligen te sig som en väg till ett ”sorgfritt och gott liv” att förena sig med Sverige. Men det vore hårt att på detta sätt, ”ytterligare minska den svenska stammens i Finland motståndskraft mot vidriga inflytanden”. Gyllings ståndpunkt är alltså i själva verket ungefär densamma som Mosanders, men han konkluderade, att han inte vill ta ställning förrän han visste hur det åländska folket tänkte, och att han hur dessas beslut än utföll skulle följa detta, vare sig det innebure Finland eller Sverige.

Kommitténs linje företrädde i debatten förutom av Björkman framför allt av lektor Walter Sjöblom. Dennes yttrande är av intresse framför allt därför, att där ges utrymme för ett argument, som i anmärkningsvärd grad lyst med sin frånvaro i referatet. I ett genmäle till Gylling, som ju betonat att Åland geografiskt hörde till Finland och av ett brett vatten skildes från Sverige, fastslog han: ”Blodet är tjockare än vattnet: Om ock vatten fjärrar oss från moderlandet, manar det svenska blodets röst i vårt inre vältaligt och mäktigt att gå över till stamfränderna i väster”. Sjöblom förnekade också att ett sådant val innebure ett svek mot ”fosterlandet”. Han definierar ”fosterlandet” som ett begrepp, sammanfattande fyra olika faktorer: ”modersmålet, kulturen, de historiska minnena och torvan”. Österut fanns i dagens läge endast torvan, allt det andra var i färd med att trampas ned och skändas. Språket, kulturen och ”de stora, stolta, bärande historiska minnen”, hade man emellertid gemensamt med stamförvanterna i väster. Friheten var mer värd än marken. I väster väntade friheten och lyckan, i öster hotade undergången. Genom att ansluta Åland till Sverige kunde man ännu rädda denna ”spillra av den svenska utposten i Österland”.

Referatet liksom Sjöbloms yttrande genomandas av en djupt pessimistisk syn på den svenska nationalitetens möjligheter i Finland. Samma syn företrädde vicehäradshövding Torsten Rothberg, en annan av kommittémedlemmarna, i likhet med Carl Björkman också han inflyttad fastlänning, och i fortsättningen en av separatismens främsta förespråkare. De svensktalande på fastlandet gick sin undergång till mötes, hävdade han och såg i en anslutning till Sverige en möjlighet att ”rädda en spillra av den svenska kulturen i Finland”. Det är värt att lägga märke till att Rothbergs inlägg, liksom delvis också Sjöbloms, egentligen accepterar synsättet att ålänningarna är att se som en del — ”en spillra” — av hela den finlandssvenska folkgruppen, en uppfattning, som inte heller motsäges av referatet, och som skulle kategoriskt hävdas och i fortsättningen bli själva fundamentet för den finlandssvenska kampen mot separatismen.

I Sjöbloms yttrande om "blodets röst" har vi emellertid en antydning av den distinktion som i det följande konsekvent skulle göras mellan åländskt och finlandssvenskt av Ålandsrörelsens företrädare.

Övriga inlägg i debatten gick efter samma linjer. De som stödde kommittén tog framför allt fasta såväl på faran för förfinskning som för politisk anarki. Motståndarna såg en anslutning till Sverige som ett förräderi mot "fosterlandet" eller mot svenskarna i Finland. Med 21 röster mot 6 och 6 nedlagda beslöt föreningen att göra följande uttalande:

"Föreningen Ålands Vänner har vid talrikt besökt sammanträde med överväldigande majoritet beslutit till protokollet anteckna att föreningen finner det önskvärt att Åland för framtiden måtte förenas med Konungariket Sverige."

Sex reservationer avgavs.⁵

4

Händelserna på Åland utspelar sig mot bakgrunden av ett förnyat, starkt intresse för Åland från såväl svenskt som tyskt håll hösten 1917.

Den tyska politiken rörande Åland hade under kriget laborerat med två alternativa handlingslinjer för den händelse en aktion ifråga om ögruppen skulle aktualiseras. Den ena var en tysk ockupation, den andra ett besättande av Åland av Sverige i samförstånd med Tyskland.¹ Vid månadskiftet augusti-september 1917 löpte rapporter in i Berlin som tydde på att man från entente-håll hyste planer på att dra över Sverige på sin sida genom att ställa ett förvärv av Åland i utsikt. Uppgifterna saknade grund, men vållade stark oro på tyskt håll. Ludendorff och Oberste Heeresleitung tog kontakt med amiralstaben och förordade en tysk ockupation av ögruppen. Det visade sig emellertid, att erforderliga resurser inte kunde frigöras för företaget inom den närmaste tiden. På tyskt håll föll man då tillbaka på den andra alternativa handlingslinjen. Vi har här bakgrunden till de två framställningar man med någon månads mellanrum gjordes i Stockholm om ett svenskt förvärv av Åland.

Båda gångerna överbringades anbudet av kammarherren Robert Douglas. Denne kom den 11 november till Stockholm. Med sig hade han ett personligt meddelande till konung Gustaf från den tyske utrikesministern von Kühlmann med begäran om "ett inofficiellt men autentiskt svar på frågan vad konungen ville göra i fall Tyskland intog Åland och hemställde att låta besätta öarna med

⁵ Av Gylling, som inte ville ta ställning innan den åländska befolkningens åsikt klargjorts, av Mosander, som ansåg tidpunkten olämplig för ett avgörande, av ingenjör Jansson och fru Gylling, som tog avstånd från återföreningstanken, av Sternberg, som inte ville rösta eftersom han inte var infödd ålänning, och av A. W. Johansson, som var mot tanken, men av samma skäl som Sternberg avhöll sig från att rösta.

¹ Rystad, s. 13 ff.

svenska trupper”.² Som Åke Kromnow visat har initiativet i viss mån utgått från Gustaf V själv.³ Denne hade sänt Douglas till Berlin för att underrätta den tyska utrikesledningen om de planerade kungabesöken i Köpenhamn och Kristiania. Därvid hade Douglas också fört Ålandsfrågan på tal, och framfört, att konung Gustaf önskade, att Tyskland skulle besätta Åland.

Hellner behandlar händelsen i sina minnesanteckningar, och av hans framställning får man intrycket, att kungen, regeringen och Hemliga utskottet var av samma mening och att denna uttryckes i det — muntliga — svar Douglas förde med sig tillbaka till Berlin.⁴ Detta är emellertid en förenkling av händelseförloppet. Gustaf V har i själva verket först formulerat ett förslag till svar, som inte oväsentligt avviker från det slutgiltiga. Konungen ville, om än med reservationer, acceptera det tyska förslaget, medan regeringen och Hemliga utskottet genomdrev en inte obetydlig modifiering. Skillnaden framgår av följande jämförelse.⁵

Gustaf V:s förslag

Jag uttalar min stora tacksamhet för det gjorda meddelandet vari Jag med glädje ser en för Sveriges intressen gynnsam uppfattning i Tyskland av Ålandsfrågans betydelse för oss.

Vid flera tillfällen såväl 1908 som senare under världskriget hava de svenska statsmakterna utan meningsskiljaktighet uttalat, att denna fråga är av vital betydelse för Sverige. Jag ser ingen betänklighet att giva mitt ⁶ bifall till det gjorda förslaget, om och då det officiellt framställs,⁷ dock under den uttryckliga förutsättningen, att vid de underhandlingar, som därefter måste äga rum med entente-makterna, det med bestämdhet kan konstateras, att Sverige genom ett sådant steg icke skulle komma i konflikt med dessa makter och därigenom frångå den neutralitet, som varit och fortfarande är grundvalen för vår utrikespolitik.

Det slutliga svaret

Jag uttalar min stora tacksamhet för det gjorda meddelandet, vari Jag med glädje ser en för Sveriges intressen gynnsam uppfattning i Tyskland av Ålandsfrågans betydelse för oss.

Vid flera tillfällen såväl före som under det pågående världskriget hava de svenska statsmakterna utan meningsskiljaktighet uttalat att denna fråga är av vital betydelse för Sverige och jag vill ej underlåta att begagna detta tillfälle att ytterligare framhäva detta förhållande.

Då det emellertid är uteslutet att frågan under nuvarande läge skulle kunna upptagas till debatt med Ryssland och dess allierade samt Sverige allenast på alla krigförandes gemensamma önskan skulle kunna reflektera på den gjorda framställningen kan jag härutöver för närvarande icke ingå på ämnet.

² De tyska anbuden behandlas av *T. Gihl*, *Den svenska utrikespolitikens historia IV* (1951), s. 344 ff.

³ *Åke Kromnow*, *Åland i tysk utrikespolitik vinterhalvåret 1917—1918*. Festskrift till Östen Undén, s. 173 f. Uppgiften att initiativet till det tyska anbudet kommer från Gustaf V härrör från en uppteckning av geheimerådet Rudolf Nadolny över ett samtal mellan Robert Douglas och von Kühlmann.

⁴ *Joh. Hellner*, *Minnen och Dagböcker* (1960), s. 388 ff. Jfr även *Gihl* s. 344.

⁵ Koncept och renskrifter i Vol. 97. Finland och Åland, Gustaf V:s arkiv, Bernadottska familjearkivet (BFA).

Denna motsättning mellan kungen, som ville mer eller mindre definitivt acceptera det tyska anbudet, och regeringen och majoriteten i Hemliga utskottet, framträder ännu tydligare då Douglas i december återkom med ett nytt förslag. Initiativet var även denna gång inte tyskt utan svenskt. Drottning Victoria, som vid denna tid befann sig i Tyskland, skrev den 11 december ett brev till Wilhelm II, vari hon begärde tyskt stöd vid fredsförhandlingarna i fråga om Åland.⁸ Hon uppger sig handla på konungens uppdrag och säger, att denne avhållits från att själv hänvända sig till tyske kejsaren endast på grund av sin ententevänliga regerings ovillighet att engagera sig i Ålandsfrågan och för ögruppens införlivande med Sverige. Strax efteråt har Robert Douglas tagit upp saken med von Kühlmann i Berlin. Han har framhållit ententens intresse för ett svenskt förvärv av Åland och risken för att Tyskland alltså skulle utspelas. Douglas förfrågade sig nu å kung Gustafs vägnar om Tyskland vore villigt att vid fredsslutet engagera sig för ett svenskt förvärv av Åland.⁹

Vi har här utgångspunkten för det nya anbud, som Douglas den 17 december framförde till konung Gustaf. Det inleddes med ett konstaterande, att sedan vapenstillstånd nu slutits mellan Ryssland och Tyskland kom fredsförhandlingar att upptagas. Tyskland kände väl till Sveriges intresse för Ålands förvärv, och då man fått kännedom om att ålänningarna uttryckt sin vilja att komma till Sverige, var Tyskland villigt att vid fredsförhandlingarna ta upp saken med Ryssland, om Sverige ville ge Tyskland officiellt meddelande om Ålandsbefolkningens uttalade önskan och om man från svenskt håll accepterade vissa villkor. Dessa var följande:

1. att Sverige förpliktigade sig att underkasta frågan Ålandsbefolkningens omröstning,
2. att Sverige förbunde sig att ej anlägga befästningar på ögruppen,
3. att Sverige förbunde sig att ej avträda Åland till annan makt; samt
4. att Sverige och Tyskland inledde underhandlingar om ökad malmexport till Tyskland efter kriget.¹⁰

Vid en beredning enades regeringen om en linje, enligt Palmstiernas uppgift formulerad av Hellner. Den utvecklades följande dag den 18 december av statsminister Edén vid Hemliga utskottets sammanträde. Regeringens ståndpunkt var,

⁸ Med blyerts tillskrivet i marginalen.

⁷ En jämförelse mellan det egenhändiga konceptet och ovan återgivna renskrift visar att denna mening ursprungligen haft följande lydelse: "Jag förklarar mig redan nu beredd att gå in på det gjorda förslaget, dock först sedan det officiellt fastställts ..."

⁸ *Russland 63: 1: 6, Politisches Archiv, A.A. Bonn. Kromnow s. 177 f, Rystad s. 17 ff.*

⁹ *Kromnow s. 178 ff, Rystad s. 17 ff.*

¹⁰ *Gihl s. 349 ff. Kromnow s. 179 f. Rystad s. 18 ff. Hellner trycker av villkoren i sina minnesanteckningar, s. 389.*

att ett accepterande av Tysklands anbud vore oförenligt med den svenska neutralitetslinjen. Det skulle från ententens sida fattas som en uppslutning av Sverige på tysk sida, och Ålands införlivande med Sverige skulle ses som en tysk gåva, inte som resultatet av en svensk-rysk uppgörelse. Man måste också ta hänsyn till Ryssland och Finland. Ett framtida gott förhållande till Ryssland skulle kanske omöjliggöras, och i fråga om Finland tydde allt på att detta land ville behålla Åland. Om Sverige bakom ryggen på Finland genomdrev att Ryssland avträdde Åland till Sverige, skulle grunden för ett framtida gott förhållande till Finland rubbas. Vänskap med Finland var viktigare än att nu på detta sätt förvärva Åland. Edén framförde även invändningar mot malmklausulen i det tyska anbudet.

Den positiva handlingslinje regeringen enat sig om gick ut på att Sverige skulle avlåta en note verbale inte endast till Tyskland utan också till Österrike-Ungern och Turkiet, vilka också deltagit i Pariskongressen 1856 och därvid garanterat Ålandsservitutet. Detta senare var den rättsgrund man skulle ställa sig på, och man skulle begära, att frågan om Ålands förklarande för en neutral zon skulle upptagas vid de förestående fredsförhandlingarna. Man skulle också uttrycka sitt intresse för Finlands självständighet och anhålla att de berörda makterna ville medverka härtill.¹¹

Konung Gustaf var själv ivrig för att det tyska anbudet skulle antagas. ”Kungen är itänd och kallar på excellenserna. Det Bernadottska blodet är i full svallning” konstaterar Palmstierna i sina dagboksanteckningar för den 17 december. Han uppger också, att kungens iver för ett positivt beslut tog sig uttryck i att han vid uppropade tillfällen sände personer för att påverka statsråden i deras överläggningar, Marks von Würtemberg, Trygger, envoyén Brändström, även kronprinsen.¹² I motsats till vad som synes ha varit fallet vid novemberöverläggningarna stod kungen emellertid inte ensam denna gång inom Hemliga utskottet i sitt krav på ett positivt svar på det tyska anbudet. Sannolikt under inverkan av utvecklingen i Ryssland, som lett till att denna makt i det närmaste eliminerats som faktor i det rådande läget, vartill kom att Lenin i slutet av november proklamerat rätt för Rysslands folk till självbestämmande i fråga om sin nationella tillhörighet, en princip som också återopats av Trotsky, folkskommisarien för utrikes ärenden, gick högerledamöterna i Hemliga utskottet energiskt in för att man skulle acceptera det tyska anbudet och säkerställa Ålands införlivande med Sverige. Härtill bidrog säkert även att man nu i Sverige kände till den åländska resolutionen i Finström den 20 augusti.

¹¹ Hemliga utskottets protokoll 18 dec. 1918. UDA. Statsministerns yttrande delvis avtryckt i Memorandum rörande Sveriges politik i förhållande till Finland under tiden från Finlands självständighetsförklaring till det finska inbördeskrigets slut, utarbetat av förutv. ministern för utrikes ärendena f. justitierådet Joh. Hellner (1936), s. 23 f. Redogörelse även i *Hellners Minnen och dagböcker*, s. 389 f.

¹² Dagboksanteckningar 17/12 och 18/12 1917. Orostid II s. 111 f.

Liberalerna och socialdemokraterna hade emellertid majoritet i Hemliga utskottet, och dettas beslut blev följaktligen i enlighet med regeringens linje. Högerledamöterna Trygger, Lindman, Clason och Odelberg avgav en utförlig reservation.¹³

Gustaf V fick alltså nu liksom förra gången böja sig för ett enigt statsråd. Det muntliga svar Douglas denna gång fick med sig tillbaka till Tyskland innehöll väsentligen, att konungen ansåg att Ålandsfrågan borde tagas upp till behandling vid de förestående fredsförhandlingarna mellan Tyskland och dess allierade och Ryssland. Svenska regeringen kunde inte lämna något meddelande om önskningarna från ålänningarnas sida att förenas med Sverige, då ingen officiell framställning ingått från åländskt håll. Därför kunde denna sak inte tagas till utgångspunkt för en framställning från Sverige till Ryssland. Dessutom fanns risken att i rådande läge stöta Finland, som föreföll mycket oenligt att avstå Åland. Svaret innehöll emellertid även som avslutning ett tillkännagivande, att konungen hade för avsikt att omgående till tyska regeringen framföra de synpunkter man från svenskt håll ville göra gällande i fråga om Ålandsfrågans lösning.¹⁴

Gustaf V var emellertid mycket besviken över utgången av förhandlingarna i Ålandsfrågan och författade en kort redogörelse som uttrycker hans reaktion. Det avslutande partiet har följande lydelse:

”Det är min alldeles bestämda åsikt att Åland bör tillhöra Sverige, allt annat är blott pappersgarantier, som icke hava något värde; det har det nuvarande världskriget tydligen visat. Därför anser jag det vara både orätt och icke fosterländskt av mina nuvarande rådgivare att intaga den ställning i denna fråga som de gjorde. Det gynnsamma tillfället att strax erhålla Åland gick tyvärr förlorat, men min strävan skall dock fortfarande gå ut på att, kanske på andra vägar, i alla fall nå samma mål.”¹⁵

¹³ Reservationen finns i Hemliga utskottets protokoll som bilaga 18/12 1917. Ett exemplar finns även i Volym 97. Finland och Åland, Gustaf V:s arkiv, BFA.

¹⁴ Svaret avtryckt av *Hellner*, *Minnen* och *dagböcker* s. 391. Refereras i *Hellners Memorandum* s. 25. Se *Gihl* s. 351 f. *Kromnow* s. 180 f. *Rystad* s. 18 ff.

En note verbale avläts också den 19 december till Tyskland, Österrike-Ungern och Turkiet med innehåll, att Sverige önskade ett upptagande av Ålandsfrågan vid centralmakternas fredsförhandlingar med Ryssland, varvid Ryssland skulle förpliktigas att demolera de i strid med 1856 års servitut på Åland uppförda befästningarna. I noten antyddes emellertid även, att man från svensk sida inte fann 1856 års bestämmelser tillfredsställande utan hellre skulle se att ögruppen helt neutraliserades. Ett positivt svar ingick den 2 januari från Tyskland, som också tog upp frågan vid förhandlingarna i Brest-Litowsk.

¹⁵ Denna egenhändiga redogörelse är daterad den 21 dec. 1917. Den är försedd med två bilagor, en svensk översättning av Douglas' meddelande, samt den svenska texten till det muntliga svar han fick med sig tillbaka. Vol. 97, Åland och Finland, Gustaf V:s arkiv, BFA.

Dagen efter det att ovanstående uppteckning är daterad har den svenske ambassadören i Oslo, Fredrik Ramel, uppsökt tyske ambassadören därstädes, Hintze, som i en rapport berättar, att Ramel förtroligt meddelat, att Gustaf V önskade Ålands införlivande med Sverige efter

5

Drottning Victorias brev till kejsar Wilhelm skrevs samma dag som Ålands Vänner tillsatte den björkmanska kommittén, och den förnyade tyska propå i Ålandsfrågan, som detta utlöste från tyskt håll, förmedlades av Douglas samma dag som den stora i det föregående behandlade debatten ägde rum i Ålands Vänner. Finströmsmötets beslut var vid detta laget bekant i Sverige, men dess underlag och den vikt man kunde tillmäta det var oklart. I det avböjande svaret på den tyska inviten hänvisades bl.a. till att eftersom ingen officiell framställning ingått från åländskt håll kunde svenska regeringen inte meddela något om ålänningarnas önskan att förenas med Sverige. Inom Ålands Vänner hade man också efterlyst en undersökning och redovisning av den åländska befolkningens inställning.

Den på Åland igångsatta agitationen intensifierades nu. Den hade på allvar inletts den 5 december med en artikel i tidningen Åland med rubriken ”Sanningen” och fullföljdes med en stor, mycket uppmärksammas artikel, som publicerades i alla de ledande finlands-svenska tidningarna. Den hade titeln ”Finland fritt — Åland svenskt”. Författare var Julius Sundblom, landskapets representation i finska lantdagen och redaktör för tidningen Åland.

Den 29 december hölls så ett stort möte på Finströms folkhögskola med omkring 300 deltagare från de olika åländska kommunerna. Beslut fattades om en framställning till svenska regeringen om Ålands förening med Sverige i form av en adress, som alla ålänningar skulle beredas tillfälle att underteckna. Adressen skulle framlämnas av en deputation bestående av Julius Sundblom, ordförande, fiskaren Erik Karlsson, bönderna Johannes Eriksson och Johan Jansson samt vicehäradshövding Carl Björkman. Adressen skulle närmare utformas av deputationen tillsammans med ytterligare fem ålänningar, bland vilka ingick Walter Sjöblom och Torsten Rothberg.¹ Den sistnämnde var också en av de suppleanter som utsetts för den delegation, som skulle framlämna adressen. Adressen, som den 31 december undertecknades av deputationens medlemmar, samlade på mycket kort tid inte mindre än 7.135 namnunderskrifter, drygt 95 % av den vuxna befolkningen.

Sedan deputationen misslyckats att föra adressen till Stockholm över Ålands hav,² beslöt man att i stället företa resan runt Bottenviken. Först skulle delega-

en folkomröstning, medan den svenska regeringen ville en neutralisering av ögruppen. Regeringens ståndpunkt var motiverad av fruktan för ententen. Konungen hade inte velat ta en regeringskris på denna fråga, utan resultatet var att betrakta som en kompromiss. Hintze säger sig ha fått intrycket att Gustaf V hade ett mycket starkt personligt intresse av Ålands annexion.

Hintze till A.A. 22/12 1917. Geheime Akten, Russland 63: 1, Bd. 6., A.A., Bonn.

¹ En avskrift av protokollet från mötet den 29 december finns i 1: 0: 34: III, UDA.

² Äventyren skildras av Björkman i dennes anteckningar (längre versionen) s. 6 f.

tionen fara till Helsingfors, där passfrågan skulle ordnas. Där befann sig redan Julius Sundblom, som begett sig till lantdagen. Björkman skulle leda deputationen till Helsingfors, och sedan var meningen att Sundblom skulle överta ledningen och Björkman återvända till Mariehamn. Det visade sig emellertid att Sundblom avböjde att ta hand om deputationen, enligt Björkmans uppgift med motiveringen att hans närvaro var nödvändig i lantdagen.³ Björkman fick därför fortsätta med deputationen, som via Torneå och Haparanda nådde Stockholm den 28 januari. Några dagar senare överlämnades adressen. Den första fasen i Ålandsrörelsens historia var avslutad.

Hur skall då uppkomsten av Ålandsrörelsen, ålänningarnas kamp för förening med Sverige, uppfattas? Det är som av föregående undersökning framgått knappast möjligt att verifiera förekomsten av en djup och gammal längtan tillbaka till Sverige från ålänningarnas sida, att dessa skulle betraktat sin ö som ett svenskt irridenta. Ålänningarna uppfattade sig givetvis som svenskar, men så gjorde finlandssvenskarna, och det torde i regel mera vara fråga om en grad-än artskillnad. Ålänningarna kände sig av allt att döma närmare besläktade med rikssvenskarna än vad fallet var med finlandssvenskarna på fastlandet. Det fanns också hos dem ett främlingsskap inför Finland, en avsaknad av en starkare identifiering med Finland som statsbegrepp. Å andra sidan finns också exempel på att anhängare av återföreningstanken talade om sig själva som "en spillra av den svenska utposten i öster", dvs. som en del, om än särpräglad sådan, av den finlandssvenska folkgruppen. Skräcken för förfinskning och fruktan för anarki delade man med andra finlandssvenskar, inte minst svenskarna i Österbotten, men ålänningarna såg i motsats till dessa ett alternativ, en anslutning till Sverige, och valde detta. När beslutet var fattat konsoliderades opinionen snabbt, och när man sedan talade om sin urgamla längtan till Sverige var detta säkert i regel inte propagandafraaser utan resultatet av en psykologisk rationaliseringsprocess, givetvis starkt underlättad av att denna linje konsekvent företrädades av öns enda tidning, Åland.

The Origin of the Åland Movement

The opening phase of the Åland question, that is to say the conflict over the islands' territorial allegiance, is not well known. At the same time the background and basis of the Åland Movement is highly controversial. Representatives for the movement maintained unwaveringly that the Åland Islanders had traditionally felt a deep longing for Sweden. When the political climate suddenly appeared to offer the possibility of realising this never-relinquished dream, the longing exploded with irresistible force and manifested itself as virtually total support for reunion. The resolution of the Finström meeting

³ Björkman bestrider att Sundbloms skäl hade någon grund. Ibid s. 7.

in August 1917 and above all the mass petition of December 1917 and later the referendum in June 1919 can only be seen as natural, genuine expressions of this ancient desire.

The opposition denied the existence of any such “Åland Movement” prior to the meeting in Finström, and refused to accept that the islanders longed to be reunited with Sweden. In their opinion it was a case of an inflamed situation which would not last for long. We are faced with these two contradictory assertions and we can only acknowledge the fact that an opinion which has never been verbalised, recorded or in some way referred to in writing cannot be verified. Numerous claims have been made that the inhabitants have longed to return to Sweden since old times, but almost all these claims come from the time after the Åland Movement became established and from its representatives.

The problem outlined here is linked to another central question, namely the relationship between the people of Åland and the Finno-Swedish ethnic group in Finland. From one important aspect the Åland question may be seen as a special instance of the Finno-Swedes’ fight for recognition that took place at that time.

The Åland question also has a wider political significance. In many respects the islands were a focus for power politics in the Baltic. If, however, we regard the movement which demanded the reunion of Åland with Sweden as having originated in Åland we may distinguish three groups or categories that played central roles. First of all there were some young Åland students with connections in Sweden and Germany; secondly there were land-owning Åland farmers; and thirdly there were members of the educated middle class in Mariehamn. Leading names within these three groups were Karl Johan (Jan) Sundberg and Nandor Johansson Stenlid, Johannes Eriksson and Johan Jansson, and Carl Björkman and Julius Sundblom, respectively.

The young Åland students played a not unimportant part in the opening phase of the Åland Movement, chiefly by instigating activity from Åland itself. It is they who pass on information about the current negotiations between Sweden and Russia concerning the future pacification of the Åland Islands and about the wider political developments which seemed favourable to the idea of reunion. This, plus their information on the positive opinion in Sweden, provides the Åland leaders, of whom Carl Björkman and Johannes Eriksson seem to be the key figures at this stage, with the basis from which to plan their actions. It would also appear to be Nandor Johansson and Sundberg who put forward the idea of a manifestation of the will of the Åland Islanders as a basis for reunion with Sweden. This activism, then, on the part of the students was of great importance at the outset, but it was to diminish rapidly once the Åland Movement had gathered momentum.

On 20th August at a meeting in Finström organised by Björkman and Johannes Eriksson, with representatives from the various districts of Åland, a resolution was passed that a deputation should “bring to the notice of the Swedish government and its local representatives that owing to special circumstances the inhabitants of Åland eagerly awaited the incorporation of their islands into the Swedish kingdom”. In addition to the vague formulation and the lack of clarity regarding the amount of support for the resolution, the originally planned lobby did not take place and the resolution finally reached the Swedish Foreign Office at a late stage. All this had the effect of bringing about a decision in December to collect signatures for a petition, after which an authoritative, formal request for reunion would be made to Sweden. The petition was drawn up at the end of December and received overwhelming support. Thereafter a deputation visited Stockholm at the beginning of February.

As has already been suggested, it is no easy matter to gain a clear idea of the Åland

Movement during its early days—its roots, its influence on public opinion, and the arguments which were crucial to the extraordinarily uniform front which the Åland Islanders displayed right from the first list of signatures in December.

This last-mentioned manifestation was decisive. The Finström meeting only concerned a limited number of people, and it is unclear to what extent they had formed an opinion in the problem. It is therefore of very great interest that through the minutes of the Friends of Åland Society we have a unique possibility to follow an internal debate before the positions hardened, to see which arguments were advanced and how the problem was viewed.

The Friends of Åland was a cultural society whose members comprised both native islanders and Finno-Swedish immigrants, mainly civil servants in Mariehamn. The Åland Establishment were present almost to a man in the society whose members were to play a leading part on both sides of the struggle over Åland's national identity. At the beginning of December the Åland question was raised in the society and a committee was set up with Carl Björkman as chairman to prepare a report which would provide the basis for a discussion at a future meeting. The result was a detailed report, written by Björkman and approved by the committee. On 19th December it was presented at a meeting. Both the report and the ensuing debate are of considerable interest.

One is struck by the fact that arguments which were later to comprise the heavy cannon on the Åland side play a relatively subordinate role here, while others which received much less attention later on now dominate.

The space given to the domestic political aspects is remarkable. This is of course due to the prevailing situation in Finland with marked social disparities and with tension between the Social Democrats and the middle class which became increasingly critical, leading some weeks later to civil war. Conservatism was strong in the islands, both among the farmers and in the largely middle-class towns. Leftist elements were few, represented in the main by a number of imported Finnish labourers. In addition, however, there was the strong Russian garrison which presented a revolutionary threat after the events in Russia. All this meant that the political situation in the islands acquired an ethnic aspect with an overwhelmingly conservative Swedish population and leftist elements composed of Finns and Russians. This situation also affects the analysis which Björkman, himself a staunch Conservative, makes of the conditions in Finland and what the people of Åland could expect from a continuing association with that country.

The committee report paints a very black picture of what would happen if Åland were to remain under Finnish sovereignty. Continued Finnish immigration would mean an onslaught by the aggressive "latest Red Front" against Åland, which is described as "the country's last stronghold of law and order". Other contributions to the debate are also marked by deep pessimism concerning the possibilities for the Swedish nationality to hold its own in Finland. One speaker describes the union of Åland with Sweden as a way of "saving a fragment of the Swedish culture in Finland". It is worth noting that this view actually implies that the people of Åland were to be regarded as a part, "a fragment", of the Finno-Swedish ethnic group as a whole. This opinion, which is not contradicted by the minutes, was to be defended categorically and later became the foundation stone of the Finno-Swedish fight against separatism. Other speeches, however, contain hints of the distinction which was consistently to be maintained by the representatives of the Åland Movement between Åland Islanders and Finno-Swedes.

The Björkman report contains no trace of many motives which play a leading role later on: historical, ethnic, cultural. In actual fact there is very little in the report

which could not have been written by an East Bothnian, for instance, with the same practical political assesment of the developments.

How then are we to look upon the origin of the Åland Movement, the Åland Islanders' fight to be united with Sweden? It is scarcely possible to verify the existence of a deep, ancient longing for Sweden on the part of the inhabitants—that they regarded their island as a Swedish *irredenta*. The Åland Islanders naturally considered themselves to be Swedes, but so did the Finno-Swedes, and it is probably more a difference of degree than of kind. All in all, the people of Åland felt themselves to be more closely related to the people of Sweden than did the Finno-Swedes. They felt a strangeness towards Finland, they lacked a sense of identification with Finland the state. On the other hand there are instances of reunionists also referring to themselves as “a fragment of the Swedish outpost in the East”, that is to say a part, albeit a special one, of the Finno-Swedish ethnic group. The fear of becoming Finnish and the dread of anarchy they shared with other Finno-Swedes, particularly those in East Bothnia, but in contrast to these the Åland Islanders saw an alternative, association with Sweden, and this they chose. Once the decision had been taken opinion was rapidly consolidated, and when people subsequently began to talk about their ancient longing for Sweden these phrases were surely not as a rule propaganda but the result of a psychological process of rationalisation.